

ინტერკულტურული განათლება, ურთიერთობები და კვლევები საქართველოში. სიტიუაციური ანალიზი.

დავით მაღაზონია. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

საქართველო მრავალეროვანი სახელმწიფოა. აქ ქართველების გვერდით საუკუნეთა განმავლობაში ცხოვრობდნენ აფხაზები, ოსები, სომხები, ებრაელები, აზერბაიჯანლები, ბერძნები, ქურთები, რუსები და სხვა ეროვნების ხალხი.

საქართველოსთვის უცხო იყო რელიგიური და ეროვნული კონფლიქტები, განსხვავებული კულტურისადმი ანტაგონისტური დამოკიდებულება. ცნობილია ისიც, რომ საქართველოში, სადაც მრავალი საუკუნის განმავლობაში ცხოვრობდნენ ებრაელები, ადგილი არ ჰქონია ანტისემიტიზს. ნიშანდობლივია ფრანგი მოგზაურის ჟან შარდენის (XVII-XVIII სს.) სიტყვები: „საქართველოში უფლება გაქვს იცხოვრო შენი სარწმუნოებით და ადათებით, იმსჯელო მასზე და დაიცვა თავი“. მუსლიმების მიმართ ქართული სახელმწიფოს შემწყნარებლური დამოკიდებულების შესახებ XII საუკუნის არაბი ისტორიკოსი ალ ფარიკი წერდა: „მე ვნახე პატივისცემა მუსლიმებისა, რაც მათ ბაღდადშიც არ ექნებოდათ“.

ჩვენი ქვეყნის ისტორია განსხვავებული რელიგიის, კულტურის, ენის, ყოფისა და ტრადიციების მქონე ხალხთა მშვიდობიანი თანაარსებობის არაერთ გასათვალისწინებელ მაგალითს იძლევა. ყოველივე ეს მხოლოდ მათ მშვიდობიან თანაცხოვრებაში როდი ვლინდებოდა, არამედ, არაქართველი მოსახლეობის მხრიდან საკუთარი წვლილის შეტანასაც გულისხმობდა ქართული კულტურისა და სახელმწიფოებრიობის განვითარების პროცესში.

საქართველოში ერთაშორისი ურთიერთობების ტრადიცია რადიკალურად იცვლება XIX საუკუნიდან. რუსეთის იმპერია დაპყრობილი ხალხების, მათ შორის ქართველების, ასიმილაციის/რუსიფიკაციის გზას დაადგა. რუსიფიკაციის განხორციელების მიზნით ხელისუფლება მეთოდურად სპობდა ეროვნული კულტურის განვითარების შესაძლებლობებს და, მეორე მხრივ, მიმართავდა ერთა შორის კონფლიქტების გაღვივების ნაცად პოლიტიკას. იმპერიის მესვეურები დაინტერესებულნი როდი იყვნენ საქართველოში მცხოვრებ ეთნოსებს შორის ტოლერანტული დამოკიდებულების გადრმაგვებით. პირიქით, ხალხთა შორის სიძულვილის ჩამოგდებით, დაპყრობილი ერების დაქსაქსვითა და მათ შორის კონფლიქტების გამოწვევით ცდილობდნენ შეესუსტებინათ ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ფრონტი.

საბჭოთა მემკვიდრეობამ კიდევ სერიოზულ პრობლემად აქცია საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფებს შორის მშვიდობიანი თანაცხოვრება და სამოქალაქო ინტეგრაცია. მათ შორის ინტერკულტურული ურთიერთობების გადრმაგვებას აბრკოლებს ერთმანეთის

კულტურული მემკვიდრეობისა და ეროვნული ტრადიციების არ ცოდნა. ყოველივე ეს ხელს უწყობს საქართველოს მრავალეროვან მოსახლეობაში ეთნიკური, რელიგიური და კულტურული სტერეოტიპების დამკვიდრებას, ურთიერთ გაუცხოებას, ჩაკეტილობას.

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პირველ წლებში (1990-იანი წლები) რუსეთის მიერ ინსპირირებულმა ეთნოკონფლიქტებმა არასახარბიელო გავლენა იქონია ერთაშორის ურთიერთობებზე. საქართველო დატოვა არაქართველი მოსახლეობის ნაწილმა. ეროვნული უმცირესობების მდგომარეობის გაუარესება ერთგვარად აისახა განათლების სისტემაზეც - იხურებოდა არაქართულენოვანი სკოლები. საქართველოს ხელისუფლება ცდილობდა მდგომარეობის გამოსწორებას. მუშაობა დაიწყო სახელმწიფო ენის სწავლების პროგრამებზე, რაც არაქართულენოვანი მოსახლეობის სამოქალაქო ინტეგრაციის ერთგვარი საფუძველი უნდა გამხდარიყო. თუმცა, ინტერკულტურული განათლებისა და ურთიერთობების გაუმჯობესების მიზნით გაწეულ ფრაგმენტულ მუშაობას სერიოზული შედეგი არ მოჰყოლია. აღნიშნულის მნიშვნელობას აძლიერებს ის ფაქტი, რომ საქართველოში დღეისათვის 234 არაქართულენოვანი სკოლა (საჯარო სკოლების საერთო რაოდენობის 11%) და 404 არაქართულენოვანი სექტორი ფუნქციონებს. საქართველოში დაახლოებით 72 ათასი ეთნიკურად არაქართველი მოსწავლეა. რაც შეეხება არაქართულენოვანი სკოლების პედაგოგთა რაოდენობას, ისინი საქართველოში მომუშავე საჯარო სკოლის მასწავლებელთა საერთო რაოდენობის (სულ 68779 პედაგოგი) 9,5%-ს (6541 პედაგოგს) შეადგენს.¹

2005 წლიდან ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკა უფრო თანმიმდევრული გახდა. სამოქალაქო ინტეგრაციის ხელშეწყობის მიზნით შეიქმნა შესაბამისი პროგრამები, გაიზარდა მათი განხორციელებისათვის გამოიხნული ხარჯებიც, მაგრამ გატარებულმა ღონისძიებებმა ვერც ამჯერად გამოიღო მდგრადი შედეგები.

ბოლო ათწლეულებში, გლობალიზაციისა და ტექნოლოგიური განვითარების პროცესმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა კულტურათაშორის კომუნიკაციასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენას და მათი აღმოფხვრის ეფექტური სტრატეგიების შემუშავება-დანერგვას. არსებული ვითარების გაუმჯობესება კი აუცილებლად მოითხოვს ინტერკულტურული განათლების საკითხებზე აქცენტირებას. მომავალ თაობებს სჭირდებათ გარკვეული ცოდნის, უნარებისა და დამოკიდებულებების გამომუშავება იმისათვის, რომ გლობალური სამყაროს წარმატებული წევრები გახდნენ საკუთარ ქვეყანაშიც და სხვაგანაც. ეს მათ ეფექტური ინტერაქციის საშუალებას მისცემთ იმ ჯგუფებში მუშაობისას, რომლის წევრები სხვადასხვა

¹ შ. ტაბატაძე, ნ. ნაცვლიშვილი. „ინტერკულტურული განათლება“. თბილისი, 2008. გვ. 25-31

კულტურის წარმომადგენლები არიან. ამ პრაქტიკულ მოთხოვნებებს ხელი შეუწყო საზოგადოებრივი შემეცნების ცვლილებამაც - მსოფლიო კულტურების მრავალფეროვნების აბსოლუტურ ფასეულობად აღიარებამ, ტრადიციული კულტურების უმრავლესობის არსებობის მოწვევადობამ და მათი გაქრობის საფრთხემ განაპირობა მსოფლიო ხალხების ინტერესი ერთმანეთის კულტურის მიმართ. იმის აღიარება, რომ სხვადასხვა კულტურის ინდივიდებს განსხვავებული ნორმები, გამოცდილება და მოლოდინები აქვთ მნიშვნელოვანია გლობალური საზოგადოების შექმნისათვის.

აღსანიშნავია პრობლემის აქტუალობის კიდევ ერთი, ქართული რეალობისთვის მეტად მნიშვნელოვანი მხარე. კერძოდ, საქართველო, როგორც პოსტსაბჭოთა სახელმწიფო, ტოტალიტარიზმიდან დემოკრატიაზე გარდამავალ ეტაპზე იმყოფება. ქვეყანა ღია, სამოქალაქო საზოგადოების შექმნას ცდილობს. ადამიანის თავისუფალი განვითარების თანამედროვე კონცეფცია, სამოქალაქო საზოგადოების ახალი პრინციპები და ღირებულებები, საზოგადოებრივი თანხმობის პრიორიტეტები წინა პლანზე ტოლერანტული გარემოს შექმნის უზრუნველყოფის მოთხოვნას აყენებს. ამიტომ მნიშვნელოვანია ეროვნული უმცირესობების ადგილისა და როლის განსაზღვრა ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში. სამოქალაქო ინტეგრაციის შემაფერსებელ ერთ-ერთ ფაქტორს საქართველოს კულტურული მახასიათებლების ცოდნის, პატივისცემისა და კომუნიკაციის დეფიციტი წარმოადგენს.

საქართველოსთვის ინტერკულტურული განათლებისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის თვალსაზრისით რამდენიმე პრობლემა იჩენს თავს. მათგან ერთ-ერთია არაქართველი ახალგაზრდების სოლიდური ნაწილის მიერ უმაღლესი განათლების მიღება ქვეყნის საზღვრებს გარეთ (ძირითადად სომხეთსა და აზერბაიჯანში). უკანასკნელ წლებში იკვეთება საპირისპირო ტენდენციაც, თუმცა აღნიშნული პრობლემა ჯერ კიდევ სერიოზულად დგას ქვეყნის წინაშე. 2008 წელს უმაღლესი განათლების მისაღებად ეროვნულ გამოცდებზე დარეგისტრირდა აზერბაიჯანულენოვანი 250 აბიტურიენტი და სომხურენოვანი 113 აბიტურიენტი.² 2011 წლისთვის აზერბაიჯანულენოვან აბიტურიენტთა რაოდენობა 335-მდე (34%-ით), ხოლო სომხურენოვან აბიტურიენტთა რაოდენობა 253-მდე (124%-ით) გაიზარდა.

დღემდე არსებით პრობლემად რჩება სხვადასხვა ეთნო-კულტურული იდენტობის მქონე მოქალაქეთა, ასევე საქართველოში მცხოვრებ დევნილთა (აფხაზეთიდან და სამხრეთ ოსეთიდან), ლტოლვილთა (ჩრდლით კავკასიიდან, ჩეჩნეთიდან) და რეპატრიანტთა (ე.წ. „თურქი მესხები“) უკონფლიქტო თანაცხოვრება, ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაცია, მობილობა და სხვა.

² „ეროვნული უმცირესობის სამოქალაქო ინტეგრაციის შეფასება“. თბილისი, 2010. გვ. 57-72

ამასთან, ადგილი აქვს დაპირისპირებას ეთნიკურ და რელიგიურ ნიადაგზე. ასეთი ფაქტები პერიოდულად ფიქსირდება საქართველოს სახალხო დამცველისა და სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ. ინტერკულტურულ განათლების არასახარბიელო მდგომარეობა, შესაბამის ურთიერთობათა დეფიციტი მნიშვნელოვნად აბრკოლებს სამოქალაქო ინტეგრაციის და, ზოგადად, სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესს. არაქართველი მოსახლეობისათვის კი, ყოველივე ეს (განსაკუთრებით, სახელმწიფო ენის უცოდინრობა) ობიექტურ ბარიერს ქმნის სამოქალაქო აქტივობათა სრულფასოვნად განხორციელებისთვის; ხელს უშლის მათში მოქალაქეობრივი იდენტობის განსაზღვრას.

ინტერკულტურული განათლების კვლევის სფეროში უკვე მიღწეული შედეგების მნიშვნელობის აღიარების პარალელურად, ათენის დეკლარაცია (2003 წ.) ევროპის საბჭოს წინაშე აქტუალურ მოთხოვნად აყენებს ინტერკულტურული განათლების სფეროში კვლევების განახლებას. კერძოდ, დეკლარაციაში ნათქვამია: „ა) ხელახლა დაიწყოს ინტერკულტურული განათლების სფეროში კონცეპტუალური კვლევა;... გ) გაატაროს დონისძიებები სწავლების მეთოდებისა და სასწავლო საშუალებების სფეროში;... ვ) დაეხმაროს წევრ სახელმწიფოებს განათლების პოლიტიკაში ინტერკულტურული ელემენტის შეტანაში; ი) შეიმუშავოს ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმები დემოკრატიული და ინტერკულტურული პრინციპების გათვალისწინებით;... რ) დაეხმაროს წევრ სახელმწიფოებს იმის გაცნობიერებაში, რომ კულტურულ, ეთნიკურ თუ რელიგიურ მრავალფეროვნებასთან დაკავშირებული პრობლემების მოგვარება მხოლოდ სკოლებისთვის კი არ არის საჭირობო როტო საკითხი, არამედ მთლიანად საზოგადოებისთვის“.

ათენის დეკლარაციით მეცნიერული კვლევის საგნად აღიარებული ბევრი პრობლემა საქართველოსთვისაც აქტუალურია. მათ გადაჭრაზე დიდწილადაა დამოკიდებული სამოქალაქო ინტეგრაციის და საზოგადოების მშვიდობიანი თანაარსებობის/განვითარების პერსპექტივა.

ინტერკულტურული განათლება წარმოადგენს თანამედროვე სამეცნიერო კვლევის ერთ-ერთ აქტუალურ მიმართულებას, რომლის ძირითადი მიზანი იმაში მდგომარეობს, რომ შეიქმნას განათლების მიღების თანაბარი შესაძლებლობები სხვადასხვა ეთნიკური, სოციალური და კულტურული ჯგუფებისათვის. მისი მიზანია დაეხმაროს მოსწავლეებს მიიღოს განათლება, გამოცდილება, რაც აუცილებელია მათი ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის დემოკრატიულ საზოგადოებაში. ამასთანავე, მოსწავლეს შეეძლოს ურთიერთობების ჩამოყალიბება ადამიანთა სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებთან და ამით ხელი შეუწყოს ისეთი სამოქალაქო საზოგადოების შექმნას, რომელიც მიმართული იქნება მთლიანად ქვეყნის კეთილდღეობისაკენ.

ცნობილი მკვლევარი ბენკსი გამოყოფს ინტერკულტურული განათლების ხუთ განზომილებას. ესენია: ინტეგრაციის შინაარსი, ცოდნის კონსტრუირების

პროცესი, წინასწარი ცრუწარმოდგენების შემცირება, სამართლიანი (მიუკერძოებელი) პედაგოგიკა და სკოლის კულტურისა და სოციალური სტრუქტურის უფლებამოსილება (სიმტკიცე)¹.

ინტეგრაციის შინაარსი გვიჩვენებს თუ რამდენად ფართოდ იყენებს მასწავლებელი სათანადო მაგალითებს და საკვანძო საკითხებს სხვადასხვა კულტურებისა და ჯგუფების ცხოვრებიდან (ისტორიიდან) რათა მოახდინოს ძირითადი კონცეფციების ილუსტრირება, გენერალიზაცია და თავიანთ საგნებსა თუ დისციპლინებში პრობლემების წარმოჩენა.

სწავლების კონსტრუირების პროცესი გვიჩვენებს როგორ ეხმარება მასწავლებელი მოსწავლეებს გაიგონ, გამოიკვლიონ და განსაზღვრონ თუ რა გავლენას ახდენს შეხედულებათა ფორმები ცოდნის შექმნაზე, აგებაზე (კონსტრუირებაზე). ცრუ წინასწარგანწყობის შემცირებით მასწავლებლები ავითარებენ დადებითი დამოკიდებულებებს სხვადასხვა რასის, ეთნიკური, რელიგიური და კულტურული ჯგუფის მიმართ. მოწინავე კვლევითმა გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ ბავშვი სკოლაში მიდის უკვე არსებული ბევრი უარყოფითი და დამახინჯებული (მცდარი) წარმოდგენით სხვადასხვა იდენტობების მიმართ და, რომ განსხვავებულ ჯგუფებზე ინფორმაციის შემცველი სასწავლო მასალის ეფექტურად გამოყენება ეხმარება მოსწავლეს მათდამი განავითაროს უფრო დადებითი დამოკიდებულება (ბენკსი).³

ცოდნის კონსტრუირების პროცესთან ბუნებრივად არის დაკავშირებული უკვე არსებული ცოდნისა და წარმოდგენების (შეხედულებების) ტრანსფორმაცია. ტრანსფორმაციული მიდგომა ეხმარება მოსწავლეებს გაიგონ ცოდნის აგების პრინციპი და, აგრეთვე, როგორ ასახავს ცოდნა გამოცდილებას, ღირებულებებს და მათი შემქმნელების შეხედულებებს. ამ მიდგომისას სწავლების სტრუქტურა, შინაარსი და კურიკულუმის პერსპექტივები ისე არის შეცვლილი, რომ საგნები, ცალკეული საკითხები და პრობლემები ისწავლება სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფის ხედვიდან და გამოცდილებიდან. ამ შემთხვევაში კურიკულუმის ცენტრალური ნაწილი აღარ არის ფოკუსირებული ძირითად, დომინანტურ ჯგუფზე, არამედ აქცენტირებულია იმ მოვლენებზე და პრობლემებზე რომელთა შეფასება ხდება სხვადასხვა კუთხით. ამასთან ერთად მოსწავლეები უნდა ჩაწვდნენ ძირითად ეროვნულ მემკვიდრეობებსა და ტრადიციებს. მასწავლებლები უნდა დაეხმარონ მოსწავლეებს გაიგონ რომ მრავალფეროვან საზოგადოებაში ყველა მოქალაქე იზიარებს ბევრ კულტურულ ტრადიციას, ღირებულებებს და პოლიტიკურ იდეებს, რაც სტაბილურს ხდის და ავითარებს საზოგადოებას. ინტერკულტურული განათლება მიზნად ისახავს

³ Banks, J. A. Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. Handbook of Research on Multicultural Education. 1995. (pp. 3-24).

Banks, J. A. Multicultural Education: Characteristics and Goals. Multicultural Education: Issues and Perspectives. 1997. (3rd ed., pp. 3-31). Boston: Allyn and Bacon.

შექმნას საზოგადოება რომელიც ცნობს და პატივს სცემს სხვა ხალხის კულტურას, გაერთიანებულს ერთიანი დემოკრატიული ღირებულებების ჩარჩოში, რომელსაც ყველა იზიარებს.

მიუკერძოებელი პედაგოგთა გვაქვს მაშინ, როდესაც მასწავლებელი სხვადასხვა ეთნიკური, კულტურული და სოციალური ჯგუფების მოსწავლეთა აკადემიური მიღწევების გაუმჯობესების მიზნით ცვლის სწავლების მეთოდებს (ბენკსი), სულ უფრო მეტად იყენებს სწავლების კოოპერატიულ და არა კონკურენტულ სტრატეგიებს. კოოპერატიული სწავლების აქტივობები ასევე ეხმარება მოსწავლეებს განავითარონ უფრო დადებითი დამოკიდებულებები მრავალფეროვნების მიმართ. თუმცა ამ დადებითი შედეგების მისაღებად, კოოპერატიული სწავლების აქტივობებს უნდა ჰქონდეს რამოდენიმე მნიშვნელოვანი მახასიათებელი. კერძოდ, მოსწავლეები სხვადასხვა რასობრივი, ეთნიკური ან რელიგიური ჯგუფებიდან უნდა გრძნობდნენ რომ მათ აქვთ თანაბარი სტატუსი ჯგუფში და საგაკვეთილი აქტივობებში, მასწავლებლები და ადმინისტრაცია უნდა აფასებდეს და მხარს უჭერდეს ეთნიკურ ურთიერთობებს. მაგალითად, სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის მოსწავლეებმა უნდა იმუშაონ ინტეგრირებულად (გუნდურად), რათა მიაღწიონ საერთო მიზანს (ბენნეტი).⁴

უფლებამოსილი (მტკიცე) სასკოლო კულტურა და სოციალური სტრუქტურა იქმნება მაშინ, როდესაც სხვადასხვა რელიგიური, რასობრივი ან ეთნიკური წარმომავლობის მოსწავლეებს საშუალება აქვთ განიცადონ თანაბარუფლებიანობა და თანაბარი სტატუსი. ამ განზომილების დანეგვა საჭიროებს სასკოლო გარემოს კომპლექსურ რეფორმირებას, აქ შედის ურთიერთობა, შეხედულებები და მასწავლებელთა და ადმინისტრაციის მოქმედება, კურიკულუმი და სწავლების შინაარსი, შეფასების პროცედურები, პედაგოგიური ურთიერთობის სტილი და სწავლების სტრატეგიები.

მიუხედავად იმისა, რომ ინტერკულტურული განათლების ხუთივე განზომილება ერთმანეთთან არის დაკავშირებული, თითოეულს სჭირდება განსაზღვრული ყურადღება და ფოკუსირება. იმისათვის რომ ეფექტურად დაინერგოს ინტერკულტურული განათლება, მასწავლებლები და სკოლის ადმინისტრაცია უნდა ფლობდნენ და პრაქტიკაში იყენებდნენ ზემოთ ჩამოთვლილი ინტერკულტურული განათლების ხუთივე განზომილებიდან თითოეულს.

ინტერკულტურული განათლების მნიშვნელოვანი მიზანია დაეხმაროს მოსწავლეებს მიიღონ განათლება და განუვითაროს საჭირო კომპეტენციები, რათა მათ შეძლონ შესაბამისი გადაწყვეტილებების მიღება და პირადი,

---

⁴ Bennett, M. „Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In M. Paige (Ed.), Education for the intercultural experience. 1993. (pp. 21-71).

სოციალური და მოქალაქეობრივი ქმედებების განხორციელება. ამ მიზნების რეალიზება საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს განავითარონ პიროვნული და მოქალაქეობრივი აქტიურობა, ჩამოუყალიბდეთ რწმენა, რომ მათი ქმედებები უკეთესობისაკენ შეცვლიან იმ გარემოს, რომელშიც ცხოვრობენ და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია - წარმატებით გამოიყენონ ის ცოდნა და უნარები, რომლებიც სკოლაში მიიღეს (ბენკსი).

სასწავლო ქმედებები და პროექტები მიმართული უნდა იყოს მოსწავლეების შემეცნებითი და მორალური განვითარებისკენ. ასევე გათვალისწინებული უნდა იყოს მათი პრაქტიკულობა და განხორციელებადობა. დაწყებით კლასებში მოსწავლეების ჩართულობა შეიძლება გამოიხატოს ეთნიკურ ხუმრობებზე სიცილის შეწყვეტით. საშუალო კლასებში ეთნიკური, რასობრივი და კულტურული ჯგუფების შესახებ წიგნების კითხვით. მაღალ კლასებში მოსწავლეები შეიძლება დაუმეგობრდნენ სხვა რასის, რელიგიის და ეთნიკური ჯგუფის წევრებს, რათა მონაწილეობა მიიღონ ერთიან სასწავლო აქტივობებში და კვლევით პროექტებში (ბირზეა).⁵ საბოლოო ჯამში, როდესაც მოსწავლეები მრავალფეროვანი ჯგუფის გადმოსახედიდან სწავლობენ ერების და სამყაროს შესახებ, ისინი უკეთ ერთვებიან პიროვნულ, სოციალურ და მოქალაქეობრივ აქტივობებში.

ინტერკულტურული განათლება უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია იმისათვის რომ შეამციროს რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური და სოციალური დაყოფა, დაეხმაროს ყველა მოსწავლეს მიიღოს ცოდნა, გააუმჯობესოს ქცევები, უნარები, რასაც ისინი საჭიროებენ რათა გახდნენ დემოკრატიული საზოგადოების აქტიური მოქალაქეები და მონაწილეობა მიიღონ ქვეყნის სოციალურ ცვლილებებში. ამასთანავე, აუცილებელია რომ მასწავლებლებმა შეისწავლონ თუ როგორ უნდა აღიარონ, დაიცვან და ჩართონ მოსწავლეთა პირადი უნარები სწავლების მათეულ მეთოდოლოგიაში. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში გაუმჯობესდება სკოლის მიღწევები (გაი).⁶

ჩვენ ზემოთ განვიხილეთ ძირითადი დებულებები, რომლებიც გვაცნობენ ინტერკულტურული განათლების მიზნებსა და ამოცანებს. ისინი თვისებრივად უკავშირდებიან საქართველოს წინაშე მდგარ პრობლემს. ამავე დროს, მათი იდენტიფიცირებისა და გადაჭრისათვის საჭიროა გათვალისწინებული იქნას ქართული სპეციფიკა, რაც, ჩვენი აზრით, შემდეგში მდგომარეობს:

---

⁵ Birzea, C. „Intercultural Education - a Priority of Education Policies“ from the document Learning Democracy. Education Policies within the Council of Europe; Cumming-McCann A.(2003). Multicultural education. Connecting Theory to Practice. Focus on Basics, NCSALL. (pp. 31-35).

⁶ Gay, G. (1994). A Synthesis of Scholarship in Multicultural Education. North Central Regional Educational Laboratory, NCREL. (pp. 45-53).

ა) ინტერკულტურული ურთიერთობების დაბალი ხარისხი, განსხვავებული იდენტობის მქონე ჯგუფთა ჩაკეტილობა, არაქართველი მოსახლეობის სოლიდური ნაწილის მიერ სახელმწიფო ენის არ ცოდნა;

ბ) ინტერკულტურული განათლების ტრადიციის არ არსებობა. შესაბამისად, ჯერ კიდევ არაეფექტურია სასწავლო გარემო, დამუშავებული არ არის სათანადო პედაგოგიური მიდგომები, სახელმძღვანელოებში მწირი მასალაა საქართველოს ეთნიკური, რელიგიური და კულტურული მრავალფეროვნების შესახებ და რაც წარმოდგენილია, ისიც უმთავრესად ფრაგმენტული და დეკლარაციული ხასიათისაა; საწყის ეტაპზეა მასწავლებელთა გადამზადების პროცესიც;

გ) ეთნიკურად არაქართველი მოსწავლეები ძირითადად სწავლობენ მათთვის მშობლიურენოვან სკოლებში, რაც აბრკოლებს მათ ინტეგრაციას სხვა წარმომავლობის თანატოლებთან. ჩვენ წინააღმდეგი როდი ვართ არაქართულენოვანი სკოლების არსებობის, პირიქით, ეს ფაქტი მიგვაჩნია ქართული სახელმწიფოს ტოლერანტულობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოხატულებად. არამედ, ვფიქრობთ, ამგვარი ეთნიკური (ენობრივი) ჩაკეტილობის საპირისპიროდ არაფორმალური განათლების დონეზე უნდა დაისახოს მოსწავლეთა ინტერკულტურული ურთიერთობების გაღრმავების ეფექტური სტრატეგიები;

დ) მშობლებსა და ზოგადად, საზოგადოებაში საკმაოდ დაბალია ინტერკულტურული განათლება და კომპეტენციები, რაც ნეგატიურ ზემოქმედებას ახდენს მრავალფეროვნებისადმი მოსწავლეთა წარმოდგენებზე.

მნიშვნელოვანია, რომ საქართველო აღიარებს ევროპის საბჭოს მიერ მიღებულ დეკლარაციებსა და დოკუმენტებს, რომლებიც განსაზღვრავენ ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკას. მათგან გამოვყოფთ განათლების მინისტრთა მუდმივმოქმედი კომისიის 21-ე სესიის საბოლოო დეკლარაციას (ათენი, 2003 წ.), ასევე მნიშვნელოვანია სახელმწიფოსა და მთავრობის მეთაურთა მესამე სამიტზე მიღებული სამოქმედო გეგმა (ვარშავა, 2005 წ.) და ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეის რეკომენდაცია რელიგიისა და განათლების შესახებ (2005 წ.) და სხვ.

შესაბამისად შეიქმნა და საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებულია საქართველოში ინტერკულტურული განათლების პოლიტიკის განსაზღვრელი ისეთი დოკუმენტები, როგორცაა: „შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფცია და სამოქმედო გეგმა“ (2009 წ.) და განათლების და მეცნიერების სამინისტროს მიერ შემუშავებული „მულტილინგვური განათლების სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა“ (2009 წ.). ამ გეგმის ფარგლებში შემუშავებული „მულტილინგვური განათლების პროგრამის“ ეგიდით 40 არაქართულენოვან სკოლაში განხორციელდა ბილინგვური განათლების პროგრამის პილოტირება.

ინტერკულტურული განათლებისა და ურთიერთობების საკითხს ყურადღება ეთმობა განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ შემუშავებულ ცალკეულ დოკუმენტებსა და სასწავლო გეგმებში. საქართველოს კანონის „ზოგადი განათლების შესახებ“ მიხედვით საქართველოს მოქალაქეებს, რომელთათვის ქართული ენა არ არის მშობლიური, უფლება აქვთ მიიღონ სრული ზოგადი განათლება მათ მშობლიურ ენაზე. ამავე კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტში აღნიშნულია: „დაუშვებელია საჯარო სკოლაში სასწავლო პროცესის რელიგიური ინდოქტრინაციის, პროზელიტიზმის ან იძულებითი ასიმილაციის მიზნებისათვის გამოყენება“. იმავე მუხლის მე-6 პუნქტში კი აღნიშნულია: „სკოლა ვალდებულია დაიცვას და ხელი შეუწყოს მოსწავლეებს, მშობლებსა და მასწავლებლებს შორის შემწყნარებლობისა და ურთიერთპატივისცემის დამკვიდრებას, განურჩევლად მათი სოციალური, ეთნიკური, რელიგიური, ენობრივი და მსოფლმხედველობრივი კუთვნილებისა“ და ა.შ. საზოგადოებრივი მეცნიერებების, უცხო ენისა და მშობლიური ენის სასწავლო გეგმები ითვალისწინებს მოსწავლის ინტერკულტურული კომპეტენციების განვითარებას. აღნიშნული სასწავლო გეგმების ერთ-ერთ ძირითად მიზნად დასახულია ტოლერანტი, ადამიანის ღირსებების და უფლებების მქონე მოქალაქის ჩამოყალიბება. საგანმანათლებლო დოკუმენტებში გაწერილი ეს და სხვა მოთხოვნები ადეკვატურია საერთაშორისო გამოცდილების, მაგრამ ძირითად პრობლემად კვლავაც რჩება მიღებული გადაწყვეტილებების დეკლარაციული ხასიათი, პრაქტიკაში მისი განუხორციელებლობა.

ამავე დროს, ქართულ რეალობაში არსებული პრობლემების გადაწყვეტას ართულებს ის გარემოება, რომ ინტერკულტურული განათლებისა და ურთიერთობების არსებული დონე (პრობლემების გამოვლენა და მათი გადაჭრის შესაძლებლობების დასახვა) საქართველოში ჯერ კიდევ არ გამხდარა ფუნდამენტური კვლევის საგანი. ინტერკულტურული ურთიერთობების საკითხით, ძირითადად, არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლები ინტერესდებიან. სწორედ მათ მიერ განხორციელდა რამდენიმე საინტერესო კვლევა, სადაც გაშუქებულია ზოგიერთი რეგიონის პრობლემატიკა და მოცემულია გარკვეული რეკომენდაციები გამოვლენილ უარყოფით მხარეთა აღმოსაფხვრელად.⁷

ბოლო წლებში გამოიცა რამდენიმე საინტერესო ლიტერატურა (სახელმძღვანელო, ვზამკვლევი, სატრენინგო მასალა), რომლებიც მნიშვნელოვან დახმარებას უწევს პედაგოგებსა და ფართო საზოგადოებას გაერკვეს

⁷ „ეთნიკურ-კონფესიური ჯგუფები და სამოქალაქო ინტეგრაციის პრობლემები საქართველოში. აზერბაიჯანლები, ჯავახეთის სომხები და მუსლიმანი მესხები“. თბ., 2002 წ.; „ეთნიკური მრავალფეროვნება და სამოქალაქო ინტეგრაცია საქართველოში“. თბ., 2003 წ.; „კულტურათა დიალოგი და სამოქალაქო ცნობიერება“. თბ., 2010. „ეროვნული უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის შეფასება“. თბ., 2010 და სხვ.

ინტერკულტურული განათლების არსსა და პრობლემატიკაში. მათგან გამოვეყოფთ რამდენიმეს: მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის მიერ 2008 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოს „ინტერკულტურული განათლება“ (ავტორები: შ. ტაბატაძე, ნ. ნაცვლიშვილი); ფონდ „ღია საზოგადოება საქართველოს“ მიერ გამოიცა მეთოდური გზამკვლევი „კულტურათაშორისი სწავლება“ (2007 წ.); ასევე საინტერესო სახელმძღვანელოს წარმოადგენს „კულტურათა დიალოგი და სამოქალაქო ცნობიერება“ (შ. ტაბატაძე, 2007), „ტოლერანტობა მრავალფეროვან საქართველოში“ (ნ. სარჯველაძე, ნ. შუშანიას... 2009) და სხვ.

როგორც აღვნიშნეთ, ინტერკულტურულ განათლებასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენასა და მითი გადაჭრის გზების მეცნიერული კვლევა საქართველოში სათანადო სიღრმითა და კომპლექსურობით ჯერ არ წარმოებულა. როგორც წესი, ხდებოდა პრობლემის ცალკეულ სემინტზე (მაგ., ენობრივზე ან ეთნიკურზე) აქცენტირება და გამოვლენილი პროცესების სიტუაციური ანალიზი. ჩვენი აზრით, სამომავლო კვლევების მიზანი უნდა იყოს საკითხის კომპლექსური (ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ, სოციალურ, საგანმანათლებლო პოლიტიკის, ისტორიულ და სხვ. ჭრილში) შესწავლა და არა საზოგადოების მრავალფეროვნების წარმოდგენა ერთი კონკრეტული ასპექტით.

უფრო კონკრეტულად, საჭიროა გამოკვლეული და შემუშავებული იქნას საქართველოს მთელი საზოგადოების მრავალფეროვნების ყველა განზომილებისა (ეროვნული, ენობრივი, სოციალური, რელიგიური, კულტურული) და მათი კომბინაციების გავლენა განათლებაზე; სხვადასხვა საგანმანათლებლო პროცესის გავლენა მრავალფეროვანი საზოგადოების განვითარებაზე (ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური, კულტურული მაჩვენებლები, ინტეგრაციის ხარისხი); მასწავლებლებისა და ოჯახის კულტურათაშორისი კომპეტენციების გავლენა/მიმართება ინტერკულტურული განათლების ხარისხსა და მოსწავლეთა მიღწევებზე; საზოგადოების ინტერკულტურულ განათლებასა და ურთიერთობებს შორის ლოგიკური მიმართებები; ინტერკულტურული წიგნიერების თანამედროვე სტრატეგიები და მოხდება მათი აპრობაცია.

ჩვენს მიერ დასახული მიმართულებებით კვლევების წარმოება საშუალებას მოგვცემს მოვახდინოთ ინტერკულტურული ურთიერთობების პრობლემურ მხარეთა იდენტიფიცირება და პრობლემათა ანალიზის საფუძველზე გამოვეკეთოთ მათი არსებობის წინაპირობები; შევისწავლოთ ინტერკულტურული განათლების დეფიციტის განმაპირობებელი ფაქტორები (დიდაქტიკური, კულტურული, სოციალური) და დავადგინოთ ამ ფაქტორების გავლენის კოეფიციენტები მოსწავლეთა ინტერკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების აღქმის ხარისხზე; განვსაზღვროთ, თუ რა გავლენას ახდენს ინტერკულტურული განათლებისა და საზოგადოების კულტურული მრავალფეროვნების აღქმის არსებული დონე განსხვავებული იდენტობის მქონე ჯგუფების სამოქალაქო აქტიურობასა და ინტეგრაციის პროცესზე.

ამდენად, მსოფლიოში არსებული გამოცდილებისა და ადგილობრივი ვითარების მეცნიერული შესწავლის საფუძველზე აუცილებელია შემუშავდეს ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში ინტერკულტურული განათლების ეფექტური მოდელები/სტრატეგიები და მოხდეს მათი აპრობაცია, რაც ხელს შეუწყობს საქართველოს მრავალფეროვან მოსახლეობაში პოზიტიური დამოკიდებულებების გადრმავებას და საკომუნიკაციო უნარ-ჩვევების დაუფლებას. ეს კი, საერთო ჯამში, განაპირობებს სახელმწიფოებრივად ისეთი აქტუალური პრობლემის გადაჭრას, როგორცაა მულტიკულტურულ გარემოში მოქალაქეობრივი იდენტობის ჩამოყალიბება, ინტეგრაცია და სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობა.

რეზიუმე

საქართველოსთვის ინტერკულტურული განათლებისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის თვალსაზრისით რამდენიმე პრობლემა იჩენს თავს. მათგან ერთ-ერთია სხვადასხვა ეთნო-კულტურული იდენტობის მქონე მოქალაქეთა, ასევე საქართველოში მცხოვრებ დევნილთა, ლტოლვილთა და რეპატრიანტთა უკონფლიქტო თანაცხოვრება, ეკონომიკური და სოციალური ინტეგრაცია, მობილობა და ა.შ.

საქართველოში ინტერკულტურულ განათლების არასახარბიელო მდგომარეობა, შესაბამის ურთიერთობათა დეფიციტი მნიშვნელოვნად აბრკოლებს სამოქალაქო ინტეგრაციის და, ზოგადად, სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესს. არაქართველი მოსახლეობისათვის კი, ყოველივე ეს (განსაკუთრებით, სახელმწიფო ენის უცოდინრობა) ობიექტურ ბარიერს ქმნის სამოქალაქო აქტივობათა სრულფასოვნად განხორციელებისთვის; ხელს უშლის მათში მოქალაქეობრივი იდენტობის განსაზღვრას.

ინტერკულტურულ განათლებასთან დაკავშირებული პრობლემების გამოვლენასა და მითი გადაჭრის გზების მეცნიერული კვლევა საქართველოში სათანადო სიღრმითა და კომპლექსურობით ჯერ არ წარმოებულა. როგორც წესი, ხდებოდა პრობლემის ცალკეულ სეგმენტზე (მაგ., ენობრივზე ან ეთნიკურზე) აქცენტირება და გამოვლენილი პროცესების სიტუაციური ანალიზი. სამომავლოდ, აუცილებელია საკითხის კომპლექსური (ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ, სოციალურ, საგანმანათლებლო პოლიტიკის, ისტორიულ და სხვ. ჭრილში) კვლევა და არა საზოგადოების მრავალფეროვნების წარმოდგენა ერთი კონკრეტული ასპექტით. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში დავადგენთ თუ რა სახის გავლენას ახდენს განათლებაზე, ერთი მხრივ, საზოგადოების მრავალფეროვნების ცალკეული განზომილებები და, ასევე ამ განზომილებათა ერთობლიობა; ფორმალური და არაფორმალური განათლების გავლენის მასშტაბებსა და შესაძლებლობებს მრავალფეროვანი საზოგადოების განვითარებაზე; განსხვავებული ეთნიკური, რელიგიური და კულტურული

იდენტობის მქონე ჯგუფებს შორის ინტერაქციის არსებულ დონეებს/მასშტაბებს; საზოგადოების ინტერკულტურულ განათლებასა და ურთიერთობებს შორის არსებულ ლოგიკურ მიმართებებს; იმ შინაარსობრივ და ხარისხობრივ კავშირებს რაც არსებობს მასწავლებლებისა და ოჯახის ინტერკულტურულ ცოდნასა და მოსწავლეთა შესაბამის კომპეტენციებს შორის. პრობლემების კომპლექსური შესწავლა და შესაბამისი საგანმანათლებლო სტრატეგიების დანერგვა ხელს შეუწყობს მოსახლეობის მოქალაქეობრივი იდენტიფიკაციისა და სამოქალაქო აქტივობათა ხარისხის ზრდას, მოსახლეობის ინტეგრაციის, ტოლერანტული საზოგადოების ფორმირების პროცესს. ასევე, არაქართულენოვან მოსახლეობას შესაძლებლობას მისცემს გახდეს სახელმწიფოს საგანმანათლებლო პოლიტიკისა და შრომის ბაზრის სრულფასოვანი მონაწილე.